

MANDA İDARESİNDE :

HATAY
KÜLTÜR HAYATI

Yazan :

Dr MESUD FANİ BİLGİLİ
Hatay Lisesi Felsefe öğretmeni

ANTAKYA

1939

İktisat basımevi

2003
SA
7982

MUHARRİRİN BASILMIŞ ESERLERİ :

I - La Nation Kurde et son évolution sociale

Tükenmiştir.

II - Atatürkün Hayat felsefesi

Tükenmiştir.

III - 5 Temmuz

Tükenmiştir.

I - Hatay mücadele tarihi

Basılacaktır.

MANDA İDARESİNDE :

HATAY
KÜLTÜR HAYATI

Yazan :

Dr MESUD FANİ BİLGİLİ

Hatay Lisesi Felsefe Öğretmeni

ANTAKYA

1939

İktisat Kısım Cvi

MANDALAY
HAYAT
KULTUR HAYAT

03SA 7982

Ön Söz

Kelimenin bütün şümüliyle bu gün artık Anavatan'a kavuşmuş bulunuyoruz.

Yirmi yıldır topraklarımızı işgal eden eski dostumuz, şu satırların yazıldığı sırada yeni bir müttefikimiz olarak kendi sınırlarına çekilmek dirayetini göstermiştir.

İyi münasebetlerin karşılıklı samimiyetlerle besleneceğini Fransa zaten bilirdi; ve onun meşhur hükümet adamı Briyan bundan onsekiz yıl önce Meclisimebusanda söylediği bir nutukta Türk dostluğunun önemini en açık bir dille tebarüz ettirmişti (1) fakat her yerde olduğu gibi

(1) Fransa Baş-Vekili Aristidi Briyan'ın 11 Temmuz 1921 tarihinde Fransız Mebusan meclisinde irad ettiği nutkundan:

"İki şeyden birisi : İstikbâlde Türkiye ile sulh içinde yaşamak — ki bu benim en hararetili bir arzumdur - (alkışlar l...) ve onunla harpten evvelki münasebetlerimizi yeniden ihyaya çalışmak; biz bu fikirde iken - haklarında daha ağır bir şey söylemek istemediğim - ıldatılmış, dalalete düşmüş, birkaç

Fransa'da da muhalif partiler vardır, ve hakikati aynı şekilde göremiyen insanlar bulunuyor. Bunların zıt propagandaları yüzünden Hatay meselesi tam yirmi yıl iki eski dost Devlet arasında bir igbirar mevzuu olmuştu. Son cihan hâdiseleri karşısında histen ziyade akıl ve mantıkla dü-

bedbaht mutaassıp milletlerini felâkete sürüklediler (Çok doğru ! Çok doğru sesleri); ve yahut bu Türkiye ile sürekli, ve eğer ister eniz gizli bir muhasama halinde kalmak !...

Bu takdirde Fransa için Suriye ve Kilikya sınırlarında daimi surette büyük kuvvetler bulundurmak zarurati hasil olacaktır ki bu yüzden müthiş bir bütçe açığı ile karşılaşacağız. (Çok doğru ! Çok doğru !...)

Bütün milliyetçiler gibi Türk milliyetçerlerini de çekingendirler. Bu adamlar belkide Sevr muahedesinin bazı fasıllarının ağırlığı yüzünden tıpkı bir infilâk halinde millicillğe baş vurdular. Bu hareketlere Fransa da Fransızlık için yapıldığı zaman vatanperverlik adı verilir. Laşka memleketlerde vukua geldiği vakit aynı duyğunun tesiri altında olsa bile ekseriya mutaassıplık deniliyor.

(tebessümler ..)

Fakat bu Türk mutaassıpları dediğimiz zatlar, Türk vatanperveri olduklarını iddia ediyorlar ; bunların saplandıkları birtakım düşünceler vardır ki ; bir kısmı mübalegaı sayılsabile diğer kısımları şayanı hürmettir, ve hakikatta da hürmete layıktırlar. Zira bunlar vatanlarının milli hakiniyetine dayanan çok doğru duygulardan ileri gelmektedirler . . .

şünmek zarureti hasıl olunca anlaşmak kolaylaştı ve bugün kutladığımız mesut neticeye erişildi.

Artık Fransa ile tam bir ahenk içinde eski dostluğu ihyaya başlamış bulunmaktayız .

Memleketinin yüksek menfaatını göremiyen, görse de vakıalara ters bakan bazı Koloni memurları « Kedorse » yi bile şüphelendirecek tüzirlere kapılmamış olsalardı Hatay meselesi bu kadar gecikmez ve dostluk daha önce başlamış olurdu. Bu gecikmeden biz ne kadar üzülsekse Fransa'da o'derece mutazarrır olmuştur.

Vatanlarında uzun tettebbu yılları geçirdiğim Fransızların Türklere karşı alelum çok müsait fikirler ve hatıralar beslediklerini bilirim ve garp milletleri içinde bize en çok benzeyen de onlardır. Benzemiyen zümre her millette olduğu gibi onların da arasından çıkarak servet yapmak emeliyle kolonilere dağılan maceraperestlerdir, ve ayak bastıkları topraklarda hiçte iyi bir iz bırakmamışlardır. Biz bu sınıfın zaten Fransa'da da sevilmediğini bizzat gördük ve onlara hoş bir nazarla bakılmadığına şahit olduk.

Bu broşürde maarif hayatımızdan bahsederken az çok tenkitlerimize maruz kalmış olan bizim çok iyi tanıdığımız Fransa değil; küçük koloni memurlarıdır. O memurlarki burada çok büyük olmak ve ya görünmek istiyerek hem bize, hemde kendi vatanlarına karşı mesul vaziyetlere düştüler.

Bununla beraber biz, bu gün onlara karşı da en müsamahakâr bir kalem kullanarak yalnız tarihe ve yeni nesillere ibret sayfaları sunmak istedik.

Bu broşürü okuyacak her hakperest Fransız da başka okuyucular gibi hüsnüniyetimizden emin olacak ve bir yurdun kültürüne karşı yirmi yıldır reva görülen meşum bir poletikadan dolayı acı duyacaktır. Bu acının dost kalplerini bir az daha samimileştiren en müessir bir duygu nişanesi olduğunu sanıyoruz.

BİRİNCİ EÖLÖM

HATAYDA

MANDA İDARESİNDEN EVVEL KÖLTÖR HAYATI VE UMUMİ KARAKTERLERİ

- A - Hatayın çok eski bir költör tarihi vardır.
- B - Osmanlı saltanatı altında Antakya eski ilmi itibarini muhafazaya çalıştı.
- C - Tanzimattan sonra mektep ve medrese rekabetleri.
- D - Mahalle mektepleri ve költör buhranı.

A - Hatay'ın çok eski ve o kadar da şerefli bir költör tarihi vardır. İlk çağlarda bile Yakın şarkın en muazzam ve meşhur bir irfan merkezi olan Antakya şehri maruz kaldığı tabii ve beşerî bir çok sadmelere rağmen gene eski şöhetinin gölgesinde yaşamaya çalışıyor.

Kırk asrın artık tarihe mal olan medeniyet izlerine Hatay'ın her bucagında rastlanabilir. Bu devirlerden kalma hatıralarla Antakya islamiyetten sonra da bir çok âlimler, şairler ve ta-

nınmiş hükümet ricali yetiştirdi. Sanatların her şubesi de bu diyarda revac bulmuş ve bize halâ tutunabilen yadigârlar bırakmıştır.

Bugün Antakya çarşıları Hatay'ın bütün sanayi ihtiyacını temin eden ve yavaş yavaş modernleşen ustalarla doludur. Orada eski Hitit kiyafetlerinden kalma keçe külahlar, abalar ve postallar yapıp satan esnafın yanında son haftaların moda mecmualarını örnek alarak kostümler diken, möblecilik yapan sanatkârlar da vardır.

Hatay muhiti aynı suretle yerli ve ecnebi bir çok modern kültür ocaklarının yanında daha geçen seneye kadar eski devirlerin naklî ilimlerini yaşatmaya çalışan medrese hatıralarını ihyaya kalkışıyor ve Manda idaresinin himayesi altında (Ecole Coraniq'e) adı takılan eski sıbyan mekteplerine kültür kadrosunda yer veriyordu.

bununla beraber Antakya medreseleri bin senedir İsmâ'î alemine tanınmış alimler, muhaddisler, ve bilhassa değerli şairler takdim etmiştir.

Bu zatlardan, ve o vakte ait hadiselerden Taberi, İbn Esir, Ebülfeda ve Halep tarihi gibi maruf eserler bolbol bahsetmişlerdir.

B – Osmanlı saltanatı altında da Antakya muhiti eski itibarını gene muhafaza edebildi. Yalnız Hatay değil, civar kıtalar ve hatta bütün cenubi Anadolu, Antakya'yı Kayseri gibi, Konya gibi Ulumu şeriye ve Edebiyatıarabiye tahsili için en müsait bir irfan merkezi tanıdı. Filhakika An

takya son asırlarda bu şöhreti teyid eden bir çok âlim ve şairler yetiştirmiştir. Bunlar arasında Osmanlı Edebiyatı tarihinde ve alelumum kültür hayatımızda önemli mevkiler işgal eden Şehdi, Sabri, Şuuri, Münif, Sadık, Akif, Mehmet Sun'i, Şemsi, yahya Abdüssamed, Attar Zade İzzet, ve Nazım efendiler gibi alim ve şairleri saygı ile yadede-riz.

Bu zatlar hakkında tezkerelerle, Bursalı Tahir beyin Osmanlı müellifleri adlı eserinde az-çok malumat verilmiştir.

Hemen hepsi de devirlerinin yegâne kültür ocağı olan medreselerden yetişen bu zatlardan mühim bir kısmı gene aynı medreselerde tedri-satla ömürlerini ikmâl eden ilim adamlarıdır. kendileri nasıl daha önce yetişen ulemeden feyiz almışlarsa öylece bu feyzi sonraki nesillere de-vrettiler. On dokuzuncu asrın ikinci nisfiyle yir-minci asır başlangıçlarında Antakya'da daha bir takım kıymetli âlimler, şairler ve muharrirler de yetişdi. Bunlardan Bereket oğlu Refet beyle, Mis-ki oğlu Bay Nafi, ve Yahya Zade Asaf şiir va-disinde, Vedi Münirle kardeşi Zübeyir Münir nesirde Teceddüd edebiyatımızın tesirini Hatay'a nakle muvaffak oldular, ve adedleri bugün epeyce artan Hatay'lı bir çok genç muharrir, şair, ve Ediblerin yetişmesini teşci ettiler.

Bu zatların hepsi Yakın şarkın eski devir-lerdenberi geçirdiği kültür safahatının Hatay'da birer izcisidiler , yani İslâm Medeniyetinin

Roma İrfan ankazı üzerinde açtığı yeni durumun yakın vakıtlere kadar devam eden muhtelif safhalarının birer hatırası olabilirler, ve hepsini birden medrese tarihine maletmek doğru olur; yalnız yirminci asır başlangıcında doğan son nesil için ayrı bir kültür katagorisi kabul edebiliriz.

C — Bu devirde Osmanlı maarifi temami'e Garb tesiri altında kalmıştır. Cörünüşü taklitten ibaret olan bu tesir hakikî bir İrfan varlığını doğura bilmek için Kemalizmle başlayan yüksek intibah devresini bekledi.

Bu sebebdan dolayı on dokuzuncu asrın nisfiyle yirminci asır başlangıcı Hatay'da da mektep ve medrese mücadelelerinin maarif hayatımızı sarsan tesirleri altında kalmıştır. Bir tarafta Tanzimatçıların çıkardığı sıbyan ve rüşdiye mektepleriyle garblileşmek fikri, diğer taraftan artık ilmî mahiyetlerini hüsbütün kaybetmiş medrese harabeleriyle medresecilik zihniyeti bu devrede bir mücadele halindedir. Hataylılar, bir inkıraza yüz tutan İslâm medeniyetini halâ devam ettire bilmek zu'mündeki medreseciler, diğeri yeni Garb medeniyetini benimsemek istediği halde nasıl muvaffak olunabileceğini kavrayamayan laik mektepcilerden teşekkül eden bir birine zıd ve hatta hasım bir kültür ikiliğini son yıllara kadar müdafaa etmişlerdir, bunda Manda idaresinin tesiri de büyüktür.

D — Eski Medreseler ankazı üzerinde tu-

tunmaya çalışarak bizi guruba yaklaşan İslâm medeniyetinden halâ büyük bir ısrarla hissedar etmek isteyen medreseçilerin sayısı elliyi geçen mahalle mekteplerine ve Şark iskolastik müesseselerine mukabil, Tanzimatçılar bu diyarda sadece bir kaç İptidai ve Rüşdi mektebi açmakla iktifa etmişlerdi. Binaenaleyh Medreseçilik eskiden kalan ilmî nüfuziyle bu mekteplere halkın rağbeti bakımından uzun zaman galebe çaldı ve ta Cihan harbine kadar yalnız Antakya şehrinde ananevî tahsil ve terbiye tarzına devam eden eski kültür ocakları bulunuyordu.

Şunu da hemen ekleyelim ki Hükûmetin resmi mekteplerinin halk ihtiyacına tekabül edemediği o devirlerde bu medrese bozuntusu mahalle mektepleri çok iş görmüşler ve hiç olmazsa çocuklarımıza az çok okuyup yazmak öğretmişlerdir.

Bugün yaşı elliyi geçenlerin hemen hepsi o mahalle mekteplerinde ilk feyizlerini aldılar ve karakteristik bir kültür sahibi oldular. Bu kültür ne Şarktır, ne Garbtır, fakat garib bir irfan halitâsi halinde zamanımıza kadar hükmünü icra edebilmiştir.

Bu eski mahalla mekteplerini hocalarının adlarıyla beraber burada anmayı bir kadirşinâlık telâkki etmekteyiz. Onlar ne kadar eski kâşelerini kaybetse, ve yeniye kendilerine mal edemeseler bile Yurdun maarif tarihi bakımından unutulmamaları lâzımdır.

Bu mektepler mahalla mescidlerinde veya camilerin müsait medrese odalarında başı sarıklı hocalar tarafından idame ettirilmiştir. Hükûmet kendilerine ücret veya maaş şeklinde hiç bir yardımda bulunmazdı; çocuk babaları tarafından verilen haftalık veya aylıkla geçiniyorlardı.

ANTAKYA'DA HARBİ ÜMUMİYE KADAR DEVAMEDEN MAHALLE MEKTEPLERİ

<u>Sayı</u>	<u>Mahallesi</u>	<u>Muallimlerin adları</u>
3	Yeni cami	Zeki, Mustafa külahlı hoca efen.
2	Camii kebir	Ali Efendiler
1	Köprü mescidi	Mürsel »
1	Kastal mescidi	Hatip Mustafa »
1	Nakib »	Hafız Osman »
1	Sarmir »	Behsnili Hüseyin »
1	Kantara »	Sarı İsmail »
1	Halil Aga »	Abdi »
1	Ağa cami »	Rüstem Mehmed »
2	Abdülgazi »	Sarı zade Hüseyin »
1	Sofular camii	Boynu kara Mehmed »
1	Uçtum mescidi	Zeki »
1	Zilli »	İzzet »
1	Deveci oğlu »	Enver »
1	Şeyh Mehmed cammii	Kumru Durmuş »

<u>Sayı</u>	<u>Mahallesi</u>	<u>Muallimler adları</u>
1	Mahremiye »	Hoftacı Hafız Mehmet »
1	Habibünneccar »	Hafız Ahmed ve Hacı Receb »
1	Zincirli medrese	Pertev »
1	Ali Çavuş mescidi	İmam Bekir »
1	Kürt Müftüsü medresesi	Bastacı Edib »
1	Nalbant pazarı mes.	İzzet »
1	Meydan camii	Şeyh İmam »
1	Şeyh Ali camii	Hakkı »
1	Ağa camii	Ömer »
1	Derbuz Şerbetçi mescidi	Abdurrahman »
2	Ahmediye camii	Ali ve Hacı Şevki »
1	Saha mescidi	Adliyeci zade Ahmed »
1	Kırmitlı	Nafi Ahmed »
1	Servili cami	Mehmet »

34

O vakitki kız çocuklarımız yani bugünkü anne ve nanelerimiz de şu aşağıdaki mahallelerde oturan kadın ve erkek hocalarımızdan ilk tahsillerini alıyorlardı.

1	Derbuz mahallesinde	Kırbacı hoca
1	Cemaliye »	Cebbar efendi kızı
1	Sakâkin »	Şeyh Şairli ve Garibanlı
1	Koca Abdi »	Çıracı Halef efendi haremî
1	» » »	Karabiberli hoca
1	Camiikebir	Debu Halef efendi haremî
1	Tut dibi mahallesi	Kabbancı .haci.Hakkı.haremî
7	Yekûn	

Bugün belki de hepsi dünyadan göçüpgiden şu zatlar da o vakıtlar umumî veya hususî dairelerinde Ulûmu şeriye ve edebiye tedrisiyle meşgul bulunuyorlardı.

<u>Sayı</u>	<u>Okuttuğu yer</u>	<u>müdürrisin Adı</u>
1	Camiikebir	Tavilzade Ahmed ve Kürt Hasan ef.
1	Nakib camii	Abdurrauf hoca
1	Hususi dairesinde	Çınçın zade Sabit efendi
1	» »	Müftü Abdülkadir »
1	» »	» Saffet Aga
1	» »	Hacı Yahya efendi
1	Meydan camii	Paçacı hoca
1	Yeni »	Hoca kâmil ve Attar zade, izet ef.
1	Habibünneccar	Mahmut ve Kömürçukurlu Ali ef.
1	Saha medresesi	Hacı Resul zade Ahmed efendi
1	Zincirli «	Behsnili Hasan ve Hattatzade ef. Mustafa. efendiler.

Bütün bu bilgi ocakları hep hususi himmetlerle kurulmuş ve yaşamıştı. Bu durum halkımızın maarife ne dereceye kadar önem ve değer verdiklerinin en açık misalidir.

Ancak Tanzimat devri ricalının çok bozuk ve istikrarsız maarif siyasetleri yüzünden medreseler yavaş yavaş inhitat ve inkiraza yüz tuttu, ve malûm olan tarihi amiller dolayısıyla on dukuzuncu asrın ikinci nısfından sonra garb kültür programlarının kaba bir taklidi olmaküzere yer yer İptidai, Rüşdi ve İdadi mektepleri açılmaya başladı. Bu cümleden olarak Hatay mıntıkasında da bir takım mektepler açılmıştır.

1861 yılında İskenderun, Belan ve Antakya kazalarında 40 sıbyan, 11 medrese ve 2 rüşdiye mektebi olmak üzere 53 kültür müessesesi bulunuyor ve bunlara 1691 çocuk devam ediyordu.(1)

1907 senesinde neşredilen Salnâmede Hatay mintakasına ait olarak 120,224 nüfus kösterilmekte ve bu meyanda 52 iptidai ve üç rüşdiye mektebi ile bu mekteplerde 1262 çocuk okuduğu kaydedilmektedir.

Manda idaresi de 1921 tarihinde İskenderun Sancağında filen mevcut 26 mektep 1550 talebe bulunduğunu tesbit etmiştir.

Bizim hususî incelemelerimize göre 1921 tarihinde Hatay hududuna dahil bulunan yerlerde 32 iptidai, 3 rüşdiye ve Antakya şehrinde beş sınıflı bir idadi olmak üzere 36 resmî hükümet mektebi mevcut idi. Bunlardan başka gayri türk anasına ait hususî mektepler olduğu gibi ecnebler tarafından açılmış ve manda idaresinden himaye görmeye başlamış ecnebi mektepleri de vardı. Bu mektepler mandanın devamı müddetince azamî inkişafa mazhar olduklarından her birisini ayrı ayrı tetkik faydalı olacağı kanaatindeyiz.

(1) Vital Guinet : La Turquie d'Asie 1891

AKALİYET VE CEMAATLARA MEHSUS MEKTEPLER

manda devresinden evvel Hatayda gayri türk unsurların hususî mektepleri yoktu. Bunlarla daha ziyade misyonerler meşgul oldu. Ekaliyet cemaatları çocuklarını umumiyetle bu ecnebi müesseselerine gönderdikleri için ayrıca mektep açmak ihtiyacını duymamışlardır. Eti çocukları da ya bu müesseselere devam, yahut hükümetin resmî mekteplerinde tahsil etmişlerdir. Yalnız Ermenilerin (8) tane küçük köy mektebi ve Ortodoksların da Rusya himayeinde iki ibtidai mektebi vardı.

Her iki şekilde de Türk Hataylılar Türkçe konuşuyorlar ve çocuklarına Türk dilini öğretmeyi ihmal etmiyorlardı. O nesil arasında Türkçe bilmeyen yoktur.

Hatayda; vatandaşlar arasına sokulan kültür farkı Manda idaresiyle başlıyor ve bu fark bir programla Türk maarifi aleyhine inkişaf ediyor.

Manda idaresi bu inkişafı yalnız türkün gayri unsurlar arasında temin ile iktifa etmedi; aynı zamanda Türk unsuru arasına da Güya efkâr ve hissiyatı umumiyeye hürmetkâr görünmek zavahiri altında - bir ikilik soktu. Bu zıddiyet yavaş yavaş artarak Hatay mücadele tarihinde dikkate alınmaya değer hadiselerle sebebiyet vermiştir. Kültür hayatımızın geçirdiği safahat bakımından bu meseleleri ayrı bir fasılda inceleyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

HATAYDA BULUNAN

ECNEBİ MEKTEPLER VE UMÛMÎ KARAKTERLERİ

Hatay Topraklarında açılan Ecnebi mekteplerinin epeyce eski bir mazisi vardır. Bunların hepsi de ondokuzuncu asrın ikinci nisfında hudutlarımız içine yerleşen muhtelif garp milletlerine mensub misyonerler tarafından vücuda getirilmiştir.

Malûm olduğu üzere bu asır Osmanlı İmparatorluğunun inkıraz ve inhilâl devresine te kabûl eder. Fakat daha önce Suriye kıtasında Fransız ve ingiliz misyonerleri bulunuyurlardı; bilhassa fransızların Suriye üzerindeki ihtirası on sekizinci asır sonlarında resmî bir mahiyet almış ve misyonerleri daha önce bu havalide dolaşmaya başlamıştı. Osmanlı hükûmetinin o vakıtlarda artık temamiyle göze çarpan inhitat alâmetleri, garp empiryalizmine daima pişdarlık yapmış olan Misyoner şirketlerini Yakın şark sahillerile

fazla meşğul olmak hevesine düşürdü, ve Lübnan kıyılarıyla şimali Suriyeye o tarihten sonra bir misyoner akını başladı.

KAPOSENLER : Bu münasebetle on dokuzuncu asır ortalarında Antakya şehrinde ilk misyoner olarak Kaposen papaslarından Perlbazil'i görüyoruz. Fakat bu adam 1851 de ölmüş ve yerine şirket bir başka papas göndererek 1860 tarihinde bir küçük mabed ve bir manastır yapmak müsaadesine mazhar olmuştur.

Üç sene sonra kaposenler manastırı büyüttüler ve bir de mezarlık yaptılar. 1872 de Antakya'da vukua gelen büyük bir zelzele şehrin mühim bir kısmıyla bu kaposen binalarını da tahrib etti. Fakat papaslar 1882 de eski binalarını daha geniş bir şekilde yeniden inşa ve buna bir de mektep ilâve ettiler.

Cihanharbinde bu binalar kapatılmışsa da harbi müteakib yeniden ve daha modern bir surette açılmıştır.

LAZARİST VE TRAPESTLER : Bunlardan lazaristler ilk defa olarak 1884 tarihinde Hassanın dört kilometre şimalinde bulunan Egbez köyünde bir Manastır vücuda getirmişlerdi. Bu köye üç kilometre uzaklıktaki şeyhli' de de yine Fransız Katolik misyonelerinden Trapestler daha önce yerleşmiş bulunuyorlardı. Bunlar oralardaki Ermenileri Katolik etmekle meşğuldular ve her birisi manastırları içinde birer de mektep açmışlardı.

Müesseseleri Cihan harbi başlangıcında kapatıldı ve kendiler de gittiler, fakat Harbi müteakib yerlerine dönerek mahallî hükümetten zarar ve ziyan istedikleri gibi tehirden avdet eden Ermenileri de Türkler aleyhine yeniden teşvika başladılar. Bunun üzerine Millî mücadeledeki maruf Egbez ve Şeyhli hadisleri vukua geldi. Müesseseleri bu hadiseler sırasında yanmıştı.

İşte bu Misyonerler de Fransız Mandasının Hatayda yerleşmesi üzerine oradaki ermenileri de toplayarak Hatay hudutları içine naklettiler. Ve 1923 de Ho-Komiserliğin emri ve İskenderun Hükümetinin yardımıyla Kırıkhan ve civarındaki Soğuksu'da Jezvit Pabaslarının da iştirakini temin suretiyle Türk köylülerinin arazisi üzerinde bir mektep, ve bir dispanser vücuda getirdiler. Zabt ettikleri bu arazinin bedelini halâ vermemişlerdir.

SEN JOZEF SÖRLERİ : Bunlar da ilk defa olarak 1887 de İskenderun'a yerleştiler ve 1905 de Antakyaya gelerek dört sene sonra bu şehirde bir mektep bir yetimhane ve bir dispanser açtılar. Umûmî harp'te bunların da müesseseleri kapatılmıştı, fakat Fransız Mandasının bu havallide faaliyete geçmesi üzerine tekrar işe başlayarak yeni binalar yaptılar. Bunlardan 1932 de ikmal ettikleri büyük Hastahane yalnız Antakyanın değil bütün Hatayın en muazzam bir binasıdır. Manda altındaki İskenderun Hükümeti bu doktorosuz hastahane ve manastıra senede

12,000 lira kadar bir yardımda bulunuyordu.

KATOLİK FRRELER : İskenderun fransa Konsolosunun resmî muracaatı üzerine 1912 de İskenderun'a gelerek bir mektep tesis etmişlerdi. O vakit bu havalide Alman ve İtalyan faaliyeti fransız nüfuzunu az çok gölgede bıraktığı için konsolos bu muracaatta bulunmaya lüzum görmüştür. Ancak biraz sonra Cihan harbi başlayınca bu Müessese de kapatılmıştı. Mütarekeyi takibeden senelerde Manda idaresinin talebi üzerine Frerler İskenderunda tekrar faaliyete başladılar ve modern bir mektep yaptılar. Hatayda en çok rağbet gören müessese budur : 388 talebesi vardır. Resmî Lisenin talebe mevcudu bu sene bile bu mikadarı aşamadı.

ALMAN ŞARK LEPSİYOS ŞİRKETİ KESEP ŞUBESİ : Çalışkan bir Alman misyonneri olan Doktor lespiyos 1896 ermeni ıgтіşasında Urfa'da bir yetimhane açmıştı. Fakat Harptan sonra bu adam Berut civarında yetimhanesini ihya etti. Vefatı üzerine muakkibleri bu yetimhaneyi 1930 da Kesab'a neklettiler ve hâla orada ermeni çocuklarının talim ve terbiyesile meşgul bulunuyorlar.

İTALYAN KARM FRERLER MEKTEBİ : Bunların da İskenderun'da diğer misyonerlere rekabet eden bir mektepleri vardır. 1860 danberi bu havalide yerleşmişlerdir. Harbi umûmide müesseseleri kapatılmıştı. 1918 de yeniden faaliyete başladılar. Manda idaresi bu İtalyan şirketini de

himayeye lüzum görmüştür.

İNGİLİZ PRES BİTARYAN MİSYONERLERİ : Hataya ilk yerleşen bu şirkettir. Süveydiye İngiliz Mektebi 1846 da açılmıştır. (1876) da Antakyada ve 1902 de İskenderun'da da birer ingiliz mektebi vücade getiriliyor. Her üç merkezde de bugün modern binaları vardır. Antakya ile İskenderun'da ayrıca kilise de yapmışlardır. Cihan harbinde bu müesseselerde kapatılmıştı, fakat sulhu müteakip yeniden faaliyete başladılar. Manda İdaresi bu Misyonerlere karşı da müsait bir siyaset takip etti.

Bugün bu müesseselerde 2000 den fazla gayri türk talebe bulunmaktadır. Bunların arasında geçen seneye kadar yüzde bir nisbetinde türk de vardı, bu sene bu nisbet biraz daha azalmıştır.

Zaten misyoner mekteplerinin karakteri her yerde aynı gayeye doğru inkişaf ettiği için türk çocuklarının bu müesseselere ragbet göstermemelerini tabii buluruz. Ancak çocuklarına lisan öğretmek isteyen bazı Türk aileleri bu fedakârlığa katlanıyorlar. Esas itibarile misyonesler de buralara hiristiyan unsurları talim ve terbiye maksadiyle gelmişler bu maksatlarına umduklarından daha çok mazhar olmuş bulunuyorlar. Bugün Hatayda mevcut hiristiyanların yüzde 70 - 80 ni okumak ve yazmak öğrenmiştir. Yüzde 25 nisbetinde de Ecnebi bir dil konuşuyor.

Halbuki Hatay Türklerinin ancak 20 si

okuyabilmektedir. Bu rakam kızlarımız mevzuu-
bahs olunca yüzde ona kadar düşer. Bu mukaye-
se, misyonelerin hristiyanlığa yaptıkları büyük
hizmeti Hatayda da tebarüz ettirmektedir. Yalnız
Hatayda en çok konuşulan ve Hükümetin de
resmî dili olan Türkçemize çok yazık ki bu ec-
nebi mekteplerde yer verilmedi. Ne manda ida-
resi ve ne de mahallî Hükümet bu mesele ile
ugraşmıştır. Bundan başka talim ve terhiye
programı içinde türkün gayri unsurlara da ayrıcı
millî duygular aşılınmış ve bu münasebetle
Türklük aleyhine şiddetle bir cereyana yol ve-
rilmiştir.

Hatay mücadele tarihinin bilhassa son yıl-
larında pek feci tezahuratına şahid olduğumuz
bu nokta üzerinde biraz sonra ayrıca tevakkuf
edeceğiz.

1938 - 1939 tedris yılı Hataydaki
Ecnebi Mektepleriyle bu Mekteplere
devam eden Talebe mikdarini gösterir
Listedir

<u>Kız</u>	<u>Erkek</u>	<u>Mektebin Adı</u>
---	171	Antakya Sen-Piyer (frerler) Erkek okulu
156	---	Antakya Sen - Josef (sörler) kız okulu
90	127	Antakya İngiliz okulu
---	279	« ortodoks Erkek okulu
173	---	» » kız »
42	38	» ermeni muhtelit »
105	99	İskenderun İngiliz muhtelit »
---	388	» (Frerer) »
253	---	» Sen-Jozef (Sörler)kız »
---	210	» İtalyan Sen Jorj erkek »
181	---	« Karemlen (sörler) kız »
235	289	« Nobaryan muhtelit »
66	69	» Yunan muhtelit »
32	39	» Muhtelit Ortodoks »
17	75	Kesap Alman yetimhanesi »
<hr/> 1308	<hr/> 1746	
		3134 genel yekün

Not :

Bu listedeki Ermeni Ortodoks ve Rum
Mektepleri hariçten yardım gördükleri için Ecnebi
Okullar sırasında sayıldı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANDA İDARESİ ESNASINDA MAARİF SİYASETİ HATAY KÜLTÜR HAYATINDA İNHİTAT

Umûmî karakterlere, safhalar
ve bu kültür hayatının ayrıldığı kategoriler

Osmanlı ordusu 1918 senesi sonlarına doğru Suriye'den bozgun bir halde çekilirken bunun acısını Hataylılar derin bir şuurla duydular, müstevliye karşı müsellaah bir mukavemete hazırlandılar. Halk ikiye ayrılmıştı: Bir kısmı Faysal hükûmeti nüfuzunu bu havalide tesise çalışıyor, diğer kısmı da Türkiye ile kardeşlik bağını koparmaya bir türlü razı olamıyordu.

Bir üçüncü kuvvet de mandater olarak yurdumuza gelmiş ve nüfuzunu tesis etmek istemişti, bu da Fransa idi.

Bu üç zıd varlık Hatayda iki yıldan fazla çarpıştı, nihayet manda idaresi kuruldu. Karışıklığın devamı müddetince maarifimizde zararı

olarak bozulmuştu. Resmî mekteplere hoca bulunamıyor, medreseler birer birer kapanıyor ve çocuklar asayişsizlik yüzünden mahalle mekteplerine bile serbestçe gidemiyordu. Zaten Büyük harbin devamı müddetince umûmî hayatımızda olduğu gibi kültür durumumuzda da az çok bir durgunluk başlamıştı.

Mütareke yıllarında ve sulh teessüs ettikten sonra bu durgunluk ortadan kalkacak ve maarifimiz kaybedilene yeni hamlelerle kazancak sanıyorduk, bu ümid boşa çıkmış, Manda idaresi Hattay Maarifini Türk Kültürü zararına olarak inkişaf ettirmek siyasetini takibe başlamıştı.

Bu siyaseti başında gayri türk cemaatlar için resmî mektepler açmak, hususî mektepler vucudu getirilmesini teşvik ve himayede bulunmak ve bu yeni mekteplerde Türkçeye yer vermemek esasî bir prensip halinde kabul edilmiştir.

SIBYAN MEKTEPLERİ : Diğer taraftan Türkler arasındaki yenilik ve muhafazakârlık cereyanı ateşleyerek tehlikeli bir ikilik yaratmak ve kültür hayatını böyle temelinden sarsmak için faaliyete geçildi.

Bu münasebetle eski sibyan mektepleri yarı resmî bir şekil aldı ve adına (Ecol Cornique) denilerek medreselerden yetişen hocalarına maddî yardımlar yapıldı. Bu teşkilât yeni rejime kadar devam etmiş ve halâ tamamen kaldırılamamıştır.

Muhafazakâr halk tabakası çocuklarını en ziyade bu mekteplere gönderiyorlardı. Bu mekteplerin tahsil tarzı yeni maarif programlarına taban tabana zıttı. Laik bir kültür yerine tamamen dinî ve ananevî bir usul yaşatılmak isteniyordu, Çocuklar Alfabe-yi gene eski şekilde yıllarca çalışarak öğrenebildikten sonra Kuran sûrelerini okuyup hıfz ediyor ve Ulumudiniye mükaddemelerini belleyerek mektepten çıkıyorlardı.

Fransızlar istilâ ettikleri bütün Müslüman memleketlerinde bu çeşit tahsilin fikri körelttigini ve insan zekâsını kötürüm ettiğini tecrübelerle anladıkları için Hatay'da da güya halkın anane ve dinî akidelerine hürmetkâr görünmek zavahiri altında bu eski sıbyan mekteplerini ehemmiyetle devam ettirmişlerdir.

MEDRESELERİN İHYASINA DOĞRU :
gene halkın kusurî duygularına hürmetkâr görünmek perdesi altında Manda idaresi medreseleri de ihya çarelerini aramaya başladı.

Esasen Büyük harp esnasında her tarafda olduğu gibi Hatay'da da vukua gelen malî krizde Evkaf idaresi de para sıkıntısına düştüğünden medreselere ayrılan tahsisat temin edilemez bir hale gelmişti. Bir taraftan da İttihatçılar Hükûmeti, milliyet cereyanlarına ehemiyet verdiginden medreseler ihmaî edilmeğe başlanmıştı, Başlıca bu iki sebepten dolayı Anadolu'nun bir çok yerlerinde olduğu gibi Hatay'da da medreselerin birer ikişer kapan-

diğını görüyoruz.

Harbi umumî dolayısile silâh altına çağrılan ve eski devirlerde olduğu gibi askerlikten muaf tutulmayan medrese talebeleri de Hataydan ayırıldıktan sonra müderrisler karşlarına koyacak talebe de bulamaz olmuşlardı. Bundan başka bir çok aileler artık çocuklarını laik mekteplere vermeye heves ettiklerinden Hatay medreseleri Anadolunun bir çok yerlerinden daha büyük bir süratle rağbetten düşmüş ve tamamen kapanmış gibi idiler.

İşte Fransızlar Hatayı işgal ettikleri zaman medreselerin son durumu böyle idi.

Bu vaziyet Fransız işgalının ilk senelerinde böylece kaldı. Fakat bir kaç yıl sonra Fransızlar Hatay kültür hayatında, sistemli ve programlı bir tarzda faaliyete girişince medreselerin durumu da değışmeğe başlamıştır.

O sıralarda Hatayda teşekkül etmeye başlayan Kemalistik cereyanına bir aksülamel olmak üzere vücuda getirilen muhafazakârlar grubu Fransızların teşvikiyle Hatay medreselerini ihya etmek temayülünde bulunuyorlardı. Bu vaziyetten istifadeyi düşünen Manda memurları Evkaf teşkilatına da el atarak medreselerin ihya ve inkişafı için bol bir tahsisat ayırdılar.

Bunun üzerine Antakyanın en mutaasıp bir semtinde kâin meydan camiinde ileride bir çok irtica hadiselerine sahne olacak olan medreseyi açtılar bu medrese talebeleri eski zamanlarda

olduğu gibi epeyce kuvvetli bir tahsil görüyor ve evkafdan tahsisat alıyorlardı. Az zamanda talebe mikdarı arttı ve bunlardan bazıları evkafdan verilen tahsisatla Ezher Medreselerinde ikmalî tahsil için Kahire'ye gönderildi.

Bu hadise Hatayın her tarafında ehemmiyetli akisler yaptı ve sarıklılara Manda lehinde propaganda mevzuu oldu. Bunun üzerine Hatayda Sıbyan mektepleri hem adedini, hem de ehemmiyetini artırmıştır.

Böylece içerisinde resmî mektep açılmış olmayan köylerde, köy imamlarının gayiresmî olarak çocuk okuttukları cami köşeleri tensik edilerek birer sıbyan mektebi haline getirildi, ve kazançlarının azlığı yüzünden hocalarına kâfi derecede para veremeyen köylerdeki imamlar Sancak Maarif idaresinden de (Taviz) namı altında maaş almağa başladılar.

Bu adamlar icabında Manda idaresinin umûmi siyasetinde birer eleman olarak kullanılıyordu. İçlerinde verilen direktiflerle halkın küdsî hislerini gıcıklayarak kanlı hadiseler çıkaranlar bile görüldü. Sarıklılarla taraftarlarının şapkalı türkelerle taarruzlarına kadar ileri giden bu taassub nihayet üç sene evvel (Cami vakası) na sebep oldu ve yirmiden fazla kemalist Türkün yaralanmasını intac etti.

Hatay kültürünü ta liseye kadar bozmağa çalışan bu medresecilerden bir danesi Millî hü kûmetin kati olarak teessüsüne tekaddüm eden

muvakkat idarenin başlangıcından üç gün evvel Manda otoritesi tarafından Sancak Evkaf müdürlüğüne getirilmiş, diğer sarıklı bir muallim de (Sancak müderrisi Âmmı) unvaniyle yeni rejime kadar camilerde, mekteplerde resmen Kemalistlik aleyhinde açık bir propaganda teşkilâtını idare etmiştir.

Bu adamlar, Hatay mukdderatını tayin için esas olan geçen seneki nüfus yoklamasında da Türk ekseriyetini bozabilmek emeliyle ve gene resmî bir himaye altında ortaya bir müslümanlık ve Kemalist Türklük davası atmışlarsa da iddiaları Akvam Cemiyeti Delegelerinin bile hayretini celbederek red olunmuştur.

Manda idaresinin Laik Türk Mekteplerini ihmal siyasetine mukabil (Ecole Coranique) adını verdiği sıbyan mekteplerile medrese ve medreseleri niçin himayeye çalıştığını bu hadiseler kâfi derecede aydınlatmışlardır fikrindeyiz.

Biraz da yirmi yıl zarfında Hatay Laik Mekteplerinin geçirdiği safhalar üzerinde duralım.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATAY LAİK MEKTEPLERİNİN FRANSIZ İŞGALİ ALTINDA DURUMU

Antakya İdadi mektebinin Liseye tahvili.
Antakya Kız orta mektebi. İlk mektepler. Köy
mektepleri.

Fransızlar Hatayı işgal ettikleri zaman Meşrutiyet devrinde inkişaf etmiş bir çok laik mekteplerden beş sınıflı bir idadi ile birisi kız, diğeri erkek çocuklarına ait olmak üzere iki rüşdiye mektebi Antakya şehrinde bulunuyordu. Beylanla, İskenderon kasabalarında da birer rüşdiye mektebi vardı; gene bu kasabalarla Hata-
yın muhtelif semtlerinde 41 iptidai mektebi mevcuttu. Bunlardan şehirde bulunanlar üç ve köylerdekiler de yerine göre üç veya iki sınıftan ibaretti. (1)

İDADİ MEKTEBİNİN LİSEYE TAHVİLİ :
1918 senesi ders yılı başına tesadüf eden Fransız işgalı esnasında vukua gelen anormal vazı-

(1) 1319 tarihli Halep salnamesinden alınmıştır.

yetlerin arkası kesildikten sonra fransızlar mektebi idadi ile diğer mekteplerin açılmasına müsaade ettiler. Zayıf bir talim heyetile eski programları takib eden İdadi mektebi 1921 yılına kadar bu şekilde devam etti.

Ankara İtilâfnamesini müteakip Sancak teşkilâtı Fransızlar tarafından tensik olunarak İskenderun mutasarrıflığına bir de maarif müdürlüğü ilâve edilmişti.

Arap Milliyetperverlerinden bir doktor Maarif Müdürlüğüne getirilir getirilmez ilk iş olarak Antakya İdadisi on iki sınıflı bir sultanî haline ifrağ olundu. Ve başına gene Arap Milliyetperverlerinden bir Şamlı müdür tayin kılındı.

Bittabi bu Sultanînin o sene yalnız dokuzuncu sınıfı teşkil edilmişti. Müteakip senelerde liseye diğer yüksek sınıflar da eklenirken Türkiyede Sultaniler onbir sınıfa indirilmişti. Bunun üzerine Antakya Sultanisi de tedrisatını onbir seneye hasredip ismine sade Lise deyerek Türkiyeyi taklid etmiş oldu.

Bu sıralarda Antakya lisesi program ve kitap hususunda da Türkiyeyi örnek ittihaz ediyordu. Ancak 1926 ya kadar yalnız Türk müessesesi olan bu lise ikiye ayrılarak bir de Arap lisesi ortaya çıktı. Bir birinden müstakil olan bu iki şubenin birinde munhasıran Türkçe diğerinde arapça tedrisat yapılmaya başlandı. Bu zamana kadar Türk talebelerle birlikte türkçe tedrisat yapan sınıflarda okuyan arap, rum ve

arapça konuşan Eti türk çocukları kendi dilleriyle tedrisat yapan ayrı bir liseye malik olmuş bulundular.

928 den itibaren Antakya lisesi daha başka bir vaziyete girdi. Bu tarihten itibaren Manda memurları liseyi fransızlaştırmak ve Fransızca öğreten bir Kolej haline sokmak istediler. Yavaş yavaş Arap ve türk şubeleri yalnız muayyen bir kaç dersi kendi dilleriyle okuyup diğer dersleri Fransızca yapmağa başladılar ve 1933 de liseye onikinci sınıf ilâve edilerek bu sınıf felsefe ve fen şubelerine ayrıldı.

ANTAKYA KIZ ORTA MEKTEBİ: B - Daha meşrutiyet devrinde Hatay'ın muhtelif kasabalarında kızlar için birer iptidai mektebi açıldığını görmüştük, bunlardan Antakya kız mektebi daha hususî bir itinaya mazhar olarak meşrutiyet devrinde Anadolu kasabalarının bazılarında açılan kız Nümune mektepleri haline ifrağ edilmişti. Fransız işgalini müteakip tekrar açılan bu Nümune mektebi Manda idaresinin ilk senelerinde eski vaziyetini muhafaza etti 1928 den itibaren Sancak Maarif idaresi bu mektebin derecesini yükselterek bir Orta Mektep haline getirmek istemişti. Asıl maksadın mektebi yükseltmek değil Madam Vuyyo adında bir Fransız zabiti zevcesine iş bulmak olduğu bu kadının dolgun bir maaşla o mektebe Direktris tayininden anlaşıldı.

İlk MEKTEPLER: C - Meşrutiyet devrinde Hatayın her tarafında bir çok ilk mektepler açıl-

diğını yokarıda görmüştük. Muhitin dinî taassubunu okşamak için o devir Maarif idaresi bu mekteplerdeki Kuran ve din derslerine hususî bir itina gösterir ve programlarda bu derslere daha fazla bir yer verirdi. Bu mektepler üçer sınıftan ibaretti.

Manda idaresinin ilk senlerinde eski şeklini muhafaza eden bu mektepler 928 den sonra tahavvüle ugradı: Fransızlar lisede olduğu gibi bu mekteplerde de tedrisatı kendi arzularına göre tebdile çalışıyorlardı.

1928 tarihinden itibaren Türkiyede olduğu gibi beş sınıfa çıkarılan ve fakat ismini iptidai mektebi olarak muhafaza eden bu mekteplere birinci sınıftan itibaren fransızca dersleri konuldu. Ülumudiniye ve Kuranikerim dersleri aynen muhafaza edilip gene birinci sınıftan itibaren arapça da okutulmağa başlandı.

Bu itibarla bu mektepler Türkiyedeki ilk mekteplere aslâ benzemiyordu. Milli kültüre hiç ehemmiyet vermeyen bu müesseseler daha doğrusu Fransızların Kolej haline soktukları liseye talebe yetiştirmek için hazırlanmış birer ihzarı mektepti. Kabul ettikleri tarza göre Türkiyede olduğu gibi plan üzerine yapılan toplu tedrisat da mevcut degildi. Sınıf usulü yerine eski devirlerden kalma gurup usulü tedrisat yapılır ve muallimlerin eline hiç bir program verilmez ve bunlar muntazam bir teftişe tabi tutulmazlardı. Zaten haftanın büyük bir kısmını Fransızca ve

Arapça lisanlarına hasreden bu mekteplerde diğ er dersler için fazla bir zaman bırakılmış de ğ ildir.

Beşinci sınıf nihayetinde sertefika imtihanına giren talebeler Fransızcadan numara alınca sertefikayı kazanır ve diğ er derslerden kuvvetli olup olmadıklarına dikkat bile edilmezdi.

Manda idaresi 928 den itibaren bu mekteplerin adedini artırdılar.

Manda idaresinin son günlerinde bu mekteplerin yekûnü (26) yı bulmuştur.

KÖY MEKTEPLERİ : İlk mekteplerin Fransızların çok ehemiyet verdikleri Antakya koleji ne talebe yetiştirmek için açılmış birer ihzâri mektep olduğunu yukarıda söylenmişti. Bu karakteristik maksat bilhassa köy mekteplerinde kendini daha vazih bir tarzda gösterir.

Manda idaresi açtıkları köy mekteplerine tek bir muallim gönderirlerdi. Bu muallimin vazifesi şehir mekteplerinin beşinci sınıfında her sene yapılan Sertefika imtihanlarına talebe yetiştirmekten ibaretti. Muallim, eline tevdi edilen 50 - 60 talebeye Fransızca öğreterek bunları bir kaç sene zarfında yetiştirip sertefika imtihanına sevkeder ve bunlardan kaç kişi muvaffak olursa o nisbette taltif edilirdi. Muallimin köylerde takip ettiği bu Fransızca tedrisat haricinde Türkçe tedrisat için ne okuttuğu ve hangi program takip ettiği sorulmazdı. Ve hatta tek muallimle idare edilen bu köy mekteplerinin Türkiyedeki

üç sınıflı köy mekteplerine takabul ettiği yoksa Antakya'daki İptidai mekteplerinin aynımı olduğu hakkında Sancak Maarif idasesinde hiç bir resmî kayid mevcut değildi.

Bundan anlaşılıyor ki bu köy mekteplerinin açılması Fransız lisanının köylere kadar sokulmasına ve Fransızcanı propagandasına matuf bir hareketti.

Manda idaresinin son günlerinde bu köy mekteplerinin adedi (66) kadarı bulmuşdu.

İptidai ve Köy mekteplerindeki tedrisata gelince :

Vakia bu mektepler için her sene Türkiyeden kitaplar getirtilir ve tevzi edilirdi. Fakat bu hareketle Sancak Maarif idaresinin bazı derslerde Türk programı takib ettiği ve Türkiyenin kitaplarını okutmakta Fransızlarla mutabık kaldığı neticesi çıkarılmamalıdır. Bu hal doğrudan doğruya Maarif idaresinin işi kendi haline bırakması neticesinden doğmuştur. Nitekim her ders yılı başında iptidai mektep müdürlerinden bazıları çncuklara satmak için İstanbula kitap siparişi eder bazıları ise kitapları başka yerlerden getirtilir, böylece gayri mütecanis ve karışık bir halde tedrisata devam edilirdi; hatta maarif idaresi zaman zaman Türkiyeden getirtilen bu kitapları sıkı bir sansör altına almıştı. Bu kitaplardan bazılarının içindeki milli yazılar tayedildiği gibi ATATÜRK'ün resimleri de makasla kesilerek çıkarılmıştı.

Yine bu cümleden olmak üzere Maarif idaresi ara sıra daha başka tedbirlere de başvuruyordu :

Sancak ilk mektepleri için Haleb ve Şam'da maksada uygun Türkçe kitablara mevcut olmadığından ve Türkiyeden gelen kitaplar da Kamalist fikirler taşıdığından nihayet Sancak için bu kitapların Antakya'da yazdırılmasından başka çare kalmamıştı. Nihayet Maarif idaresi 1933 den sonra bu maksatla birkaç kitap bastırды ise de ilk mektep programlarının tamamını yazdırmağa vakit kalmadan devir sona erdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

FRASIZ MANDASI ALTINDA HATAY

KÜLTÜR SİYASETİNİN İÇ YÜZÜ

Cihan harbinin son günlerinde Hatay toprakları da ecnebi işgali altına düşerken bu kıtanın maarif durumunun ne halde olduğunu yukarıda hulâsatan tesbit etmiştik.

Bu Fasılda da Fransız Mandasiyle başlayarak yeni rejime kadar devam ve Türk kültürünü akamete mahkum eden koloni programı üzerinde biraz durmak istiyoruz. Bu Program yirmi yıllık epeyce uzun bir devreye şamildir, ve her devrenin kendine göre karakteristik vasıfları vardır.

Biz bu devreyi Manda idaresinin Kültür siyaseti bakımından üç safhaya ayırabiliriz.

BİRİNCİ SAFHA : 1918 den 1923 e kadar Hatay'ın işgali aleyhindeki silahlı mücadele dev-

resine tekabül eder. Bu devrede mektepler umûmiyetle eski talim elemanlarını muhafaza etmekte ve yalnız millî gayeden uzaklaşmış otoriteler tarafından idare edilmektedir. Esasen bu elemanların çoğu ya medreselerde okumuş veya o zihniyetle yetişmiş insanlardı.

Manda memurları bunlar üzerinde kolaylıkla müessir olabildiler. Bu devrede gayri türk anası Türk camiasından ayırmak için o unsurlara mahsus mektepler açılmağa başlanıldığı halde Türk mekteplerini adedi artırılmadı ve Türkdiliyle tedrisat yalnız Türk mekteplerine inhisar ettirildi.

Okuyan çocuk sayısında da bir terakki olmadı. Ancak Antakya İdadisinin adı Liseye çevrilmek suretile Türk efkârı umumiyesi kazanılmak istenmiştir. Fransızlar Ankara itilâfnamesi mucibince Hatay Türklerinin milli inkişaflarını teahhüd etmişlerdi. Bu teahhüdü güya yerine getirmek zavahirini kurtarmak için Antakya idadisinin ismini Liseye tahvilde büyük bir menfaat gördüler ve 1919 senesinde tantaneli bir açılma töreni yaptılar; fakat aradan iki ay bile geçmeden şöyle bir hadise ile karşılaştık:

O tarihlerde Antakya Mevki kumandanı olan Kapiten MATERN adlı bir zabıt, evvelce hazırlanmış olduğu anlaşılan bir tertible ansızın Mektebe geliyor, vakit çok erken olduğu için bir kısım Türk muallimler Lisede hazır degillerdir. Bunu ele geçmez bir fırsat bilen Kapiten teftişe başlayarak o muallimleri gecikdikleri için

azil ve okuttukları dersleri de lagvetmiştir. Bu azil cezası müstemlekeci bir asker zihniyetinden beklenebilirse de derslerin lağvi meselesini ancak bir kaşlı mahsusa atf suretile izahdan başka çare yoktur: Zira bu dersler tarih ve coğrafya gibi az çok Millî kültürü besleyebilecek kurlardı.

Bu durum lisede 1921 senesi kânunusanisine kadar devam etti, bir taraftan da Sancak Kültür heyeti arasında değişiklikler başladı. Gayri türk unsurlara mensub insanlar tercihan liseye alınıyordu.

1919 senesinde mektep Müdürlüğüne Mahmut Nedim adlı müfrit bir arab milliyetperverinin getirildiğini görüyoruz. Bunu Vahan, Misak ve İspir isimlerinde iki Ermeni bir Rum üç muallimin tayini takib ediyor; bir sene sonra da Sancak Maarif reisliği müfrit bir Arap millicisi tanınan Kâmil Eşrefiye'ye tevdi olunuyor.

O sırada Müsyü LAVAR isminde bir Fransız çavuşu da Lisede yatıp kalkmağa ve idareyi sıkı bir kontrol altında tutmağa başlamıştır.

Artık bütün bu yeni elemanlar el birliğiyle Türk Kültürünü Arap ve Fransızlaştırmak hususunda yarışıyorlar, kendilerine Türk müallimler arasından da bir iki yardakçı bulabilmişlerdir.

Bu resmî teşkilâta mukabil diğer Türk muallimler ve kuvvetli bir talebe partisi müdafaa vaziyetine geçmek zarureti karşısında dırlar. Bu hal Lisenin ahengini bozmuş ve bir Türklük

araplık cereyanı içinde inzibat ve intizam büsbütün kaybolarak kültür vahdeti filen yıkılıp dağıtılmıştır.

Bir kaç ay sonra Ceneral Guro'nun Antakya'yı ziyaret esnasında çıkan bir bayrak hadisesi Fransızları büsbütün ürkütmüş ve o tarihten itibaren Lise sistematik bir kontrole tabi tutulmuştur. Mesele haddi zatinde pek basit idi. Fakat nedense Manda memurlarının fazla uyanık davranmalarına sebebiyet vermiştir. Lise Müdürü bunu vesile ittihaz ederek Türk talebeyi artık açıktan açığa tazyik ve tehdide başlıyor. Esasen bu bayrak hadisesi de müdürün müfrit arap milliyetperverliğinden ileri gelmiştir; şöyle ki: Müdür ve ona tarafdarlık yapan bir kaç muallim, Ceneral Guro'yu istikbal için talebenin ellerinde bir Fransız ve bir Suriye bayrağı taşımalarını istiyorlar. Talebe bu talep karşısında muhalif bir vaziyet almışlardır. kendilerine dağıtılan bayrağı ellerinde taşımak arzu etmeyerek yere atıyorlar. Bu hal müdürün asabiyetine dokunuyor. Nihayet bir hal çaresi bulunmuş olmak üzere bayrakları küçük çocuklara veriyorlar.

Aynı zamanda bir de selâm meselesi ortaya çıkıyor bu da talebenin Ceneralı Fransız askerleri gibi selâmlamalarını ihtardan ileri gelmiştir. Talebe bu ihtara rağmen Ceneralı Türk askerî selâmı tarzında selâmlamışlar ve bundan Manda otoritesi çok sinirlenmiştir.

Bütün bu tazahurata ön ayak olması beha-

nesile bir Türk çocuğunun liseden tardına karar verilmesi hadiseyi büsbütün millî bir şekle dökmüş ve talebenin büyük bir kısmı grev ilân ederek mektebi terk etmiştir.

O sırada Türkiyeye karşı çirkin bir tesir uyardırmamak fikriyle Manda idaresi ciddi bir faaliyete geçerek hadiseyi tahkik ve idaresizliği anlaşılan Mektep müdürünü azletmiştir.

Bunu üzerine Hataylı eski bir erkânıharb Kaymakamı Müdürlüğe getirildi; kendisi Türk mekteplerinde talim ve terbiye görünüşse de o sıralarda Hataya kadar yayılan arap propagandası tesirlerinden kurtulamayarak müdürlükte kaldığı beş yıl içinde Lise resmen Türk ve Arap kısımlarına ayrılmış ve o vakte kadar devam eden Türkçe tedrisat karşısında bir de arapça tedrisat başlamıştır.

Bu tarihten bir sene sonra Halepli Maarif reisi nin yerine Hataylı bir zat riyasete getirildi. Bunun da Manda sonuna kadar devam eden on beş yıllık maarif riyasetinde Türk kültürü menfaatına hiç bir inkişaf görülmedi. Bilakis Manda otoritesi tarafından hazırlanan kültür siyaseti böylece yerli memurların sırtına yükletilmiş oldu.

Bu iki mühim tayini talim ve tedris elemanları arasına alınan gayri türk yeni şahıslar takib ederek Lisenin Türk kültürüne dayanan ilmi karakteri tamamen bozulmuştur.

İKİNCİ SAFHA: Bu tayin ve tebdil hadiseleriyle yeni bir safha başlamış oluyor. Bu da

1928 senesine kadar süren araplaşma cereyanına yol açmıştır. Ondan sonra araplık da ihmale ugratılarak Sancak'ta Fransız Kültürünü hakim kılmağa çalışan yeni bir programla karşılaşırız. Maamafih bu programın Anahatlarını ikinci safhada görebilmek de kabildir. Bu cümleden olarak talim ve terbiye elemanları arasına 1924 senesinden sonra sırasıyle 1928 e kadar BARLO, BRUKER, BATTANDIYE, KAYYON ve BENEDETTİ adlarında Fransız askerleri karıştırıldı.

Bu tedbirlerle de iktifa etmeyen Manda idaresi o sirelarda Halep'de toplanan bir mebuslar içtimanda Antakya mebuslarından birine bir takrir verdirerek Sancak Lisesinin Türk ve Arap Şübelerini ihtiva etmek üzere ikiye ayrılmasını istetti. Zaten evvelce plâni hazırlanan bu fikir de böylece tahakkuk etmiş oldu ve Lise iki kısma ayrıldı. Bu vaziyetin Türk talebesi üzerinde yaptığı ağır tesirlerle mektep içinde zaman zaman grevler, kavgalar, gürültüler mevcut disiplini de imhâ etmiş ve lise büsbütün çığırından çıkmıştır. Artık Türk talebesi arasında Türkiyeye gitmek cereyanı başlıyor; bir kısmı da büsbütün tahsilden vazgeçerek ticaret hayatına atılıyorlar. Her iki kısmı da Mandaidaresi kendi poletikasına uygun bulmuş ve Müdür vasıtasıyla mektebi terkeden çocuklara istedikleri şekilde tastiknameler verdirmiştir.

Bunda maksat lisenin Türk elemanını zayıflatmak ve Sancak Kültürünü temamilen kozmopolit-

leştirmekdi. Türkiyeye gitmek isteyen talebeler bittabi daha Juvgulu gençler oldukları için bunların Hataydan uzaklaşmalarında siyasi bir menfaat görülmüştür. O zamanlarda Mektep Müdürünün tasdikname vermek cömertliği bu fikirden ileri geliyordu. Filhakika bir kaç sene içinde Lisenin Türk talebesi hayli azalmış ve Arap Şubesi, Türk Şubesi ayarına çıkarılmıştır.

Gene bu devre içinde Eti Türklerini araplaştırmaya matuf kuvvetli bir cereyan başladı ve bir kaç sene zarfında yirmiye yakın, arapça tedrisat yapmak üzere iptidai mektepleri açıldığı halde Türk mekteplerinin adedi arttırılmamıştır.

Aynı zamanda aşağıda faslı mahsusunda izah edileceği üzere Hatay topraklarında Cihan harbinden önce mevcut bulunan ne kadar ecnebi mektepler ve müesseseler varsa hepsinin yeniden ve daha modern bir surette açılması temin olundu, ayrıca Ermeniler için yirmiden fazla iptidai mektebi açtırıldı ve yetimhaneler vücüda getirildi. Bunlara Maarif bütçesinden nakdî yardımlardada bulunuldu.

ÜÇÜCÜ SAFHA : Artık yepyeni bir safhada bulunuyoruz. Türk kültürü açıktan açığa Lisede ve diğer mekteplerde ihmal edildiği gibi araplaşma propagandası da yerini yavaş yavaş umumî bir Fransız kültürünün hakim olması programına treketmektedir. Bu hal 1928 senesinde Sancak maarifinde çalışmak üzere gönderilen dört Fransız muallimi ile resmî bir karakter aldı

ve Lisede unsurlar arasında müşterek dil olmak üzere Fransızca ileri sürüldü. Biri kadın ve üçü erkek olan bu dört muallim yeni rejime kaçır Sancak'da kalarak Fransız kültürünü neşre çalıştılar. Yalnız Türkçe değil arapça da bu sistemli çalışmalardan mevkiini kaybetti. Lisede kültür dili Fransızca oldu. İptidai mekteplere bile Fransızca dersi girdi. Ayrıca on iki hristiyan genci ihtelif mekteplerde fransızca tedrisatına memur edildi.

FRANSIZ MUALLİMLER : Yukarıda ismi geçen ve lisede fransızca okutan askerlerden sonra Sancağa 19 Agustos 923 senesinde PİYER BAZANTI isminde askerliğini Suriyede bitirmiş bir fransızca muallimi gönderiliyor. Tam on sene Hatay kültürünü en sistemli bir programla kötürüm etmeğe çalışan bu memur Mütareke zammında gönüllü asker olarak fransızların Şark ordusu hizmetine girmiş ve İstanbul yolu ile Suriyeye gelmiştir. Burada askerliğini bitirdikten sonra Ho-Komiserlik memurlarından bir kaçının çocuklarına Fransızca ders vermeğe başlıyor ve bir taraftan da Bakalorya imtihanlarına hazırlanıyor. Çocukluğunu Jezvit papasları eliinde geçiren BAZANTI Berut Jesvit papaslarının yardimiyle bakalorya imtihnını kazanmış ve fransızca okutmak üzere Antakya Lisesine tayin kılınmıştır.

İki ay sonra aynı zazife ile GOMBER ve bundan yirmi gün sonra da MUVATİ adlı iki

fransız daha Sancak Maarifi hesabına gönderiliyor.

Bunların tahsili Bazantı'ninkinden daha aşağıdır. Ellerinde ancak birer iptidai mektebi şehadetnamesi bulunmakta idi.

Sancaga geldiği zaman yirmi dört yaşında bulunan Gomber o vakte kadar yaşadığı bir manastırda müsamaha edilemeyecek derecede bir kusurda bulunduğundan papazlıktan tard ve manastırdan ihrac edilmiştir.

MOVATİ de Suriyeye tıpkı BAZANTİ gibi gönüllü asker olarak gelmişti. Orduda nalbantlık öğrenerek süvari onbaşılığına kadar terfi etmiştir. Askerliğini bitirdikten sonra bu da gene HOKON serliğinin deîletiyle İskenderun Sancağı Maarifi hesabına mekteplerde Fransızca ders okutmak üzere Antakyaya yerleşti. Ve geçen seneye kadar burada kaldı.

Bunlardan sonra Madam VUYU isminde mütekait bir Fransız yüzbaşısının zevcesi de Antakya Kız orta mektebi Fransızca muallimliğine getirilmiştir. Bu dört Fransız muallimine çok dolgun maaşlar verilmekte idi. Son yıllarda bu maaşlar Sancak Bütçesine adeta ağır bir yük olmuştu. Lisenin bütün yerli muallimlerinin maaş yekânı senede 9.000 lira iken bu dört Fransız muallimi 14.000 lira alıyordu.

Bu muallimlerin başardıkları işlere gelince : Bazantı Liseye tayininin haftasında mektep Müdürü ile bir kültür münakaşasına girişti Mü-

dür Lisede arapçanın hakimiyetini ve arap kültürünün türk kültürüne galesini temine çalışmakta iken Bazantinin Fransız kültürünü liseye sokmağa matuf programıyla karşılaştı. Ve ilk defa olarak fizik ve şimi dersleri fransız muallimlerin teşvikiyle fransızca okutulmağa başladı. Ve aynı vakıta riyaziye ve tabiiye derslerinin de fransızca okutulacağı şayiası yayıldı. Bu şayiye ile ta ebenin o vakıtki hassasiyeti yoklanmak isteniliyordu. Vaziyetten Türk talebe ve muallimler kadar araplar da müteessirdi. Hele Bazantinin sadece bir fransızca muallimi iken bu işlere karışması gençliğin asabını büsbütün lozlamakta idi.

Lisenin Türk talbbesi esasen 1926 da lise binasının bir tarafının (Arap Lisesi) haline ifragından müteessir, bulunmakta iken bir de derslerin fransızca olarak okutulmağa kalkışılması ve fransız muallimlerin haşin ve izzeti nefsi milliyi yaralayacak kaba muameleleri talebeyi büsbütün sinirlendirmişti.

Nihayet 1928 - 29 ders yılı içinde Türk Lisesinin son üç sınıfı talebesi grev ilân ve müşte-reken mektebi terkettiler. Türk talebenin grev ilânı Hatay Türk muhitinde büyük bir sempati ile karşılandığı kadar fransız farafdarlarının da o nisbette hiddetini mucip oldu. O sırada Şük-rü Balci ile bir kaç arkadaşının çıkardığı (Yeni Mecmua) adlı Kemalist Türk gazetesi de talebe lehinde neşriyat yaparak (Türklük cerayanı) na

resmî bir mana ve mahiyet vermeğe başladı. Sancak Hükûmeti vaziyetin nezaketini takdir ediyordu. Binaen: leyh talebeyi mektebe tekrar devam ettire bilmek üzere çocuk babaları tarafından cebren bir ay sonra mektebe götürüldü. Fakat halk çocukları yani kemalist talebe grevlerinde sonuna kadar sebat ettiler. Birer tastikname alarak Türkiye mekteplerine gitmek üzere Hataydan uzaklaştılar. Bu gidişten fransızlar azamî derecede memnun olarak çocuk ara istedikleri şekilde tastikname vermesi için müdüre tenbihat yapıldı.

Grevden vaz geçen küçük bir akaliyetle de sınıflar açılarak fransızca tedrisat devam etti.

Bu vakadan bir kaç ay sonra Lise müdürü de değiştirilmiş ve bazantin'in lisedeki hakimiyeti takarrur etmiştir.

Yeni tayin edilen müdür de mutaassıp bir arap milliyetperveri idi. Fakat Manda idaresinin liseyi fransızlaştırmak gayesini istihdaf eden programı karşısında hiç bir harekette bulunamadı ve üç sene sonra yerini bilâkaydüşart Bazanti'ye terke mecbur oldu.

Artık Lisede Türkçe ve Arapça sadece bir lisan dersi derekesine indirilmiş ve tedrisat temamiyle fransızca yapılmaya başlamıştır. O dercedeki Tarih ve Coğrafya gibi azçok Millî Kültürü besliyecek dersler bile Fransızca okutuluyordu.

LİSE DERS Programları : Ders programları da hayli tadilâta maruz kalmıştır : Yurt da ha-

yat bilgilerine mekteplerde hiç yer verilmiyordu. tarih ve cografiyanın Türk milletine ve Türk hatıralarına taallük eden bahisleri programdan çıkarılmıştı. Beden terbiyesi dersi bir oyuncak mahiyetini aşamamış ve çocuklarımız musiki dersini aslâ görmemişlerdir.

Buna mukabil talib: Fransa tarihini ve Fransa cografiyasını en küçük tafsilâtına kadar öğrenmek mecburiyetinde idi. Bunu öğrenmek için ne varsa hepsi hazırlanmış ve fakat bir tek Asya veya Türkiye haritası lise binasına girememiştir.

Hatay gençlerinin yıllarca maruz kaldıkları bir karaktersiz tahsil usulüne eklenecek bir nokta daha var; o da: Fransızcadan muayyen programı mükemmel surette hazırlayamayan bir talebenin her ne bahasına olursa olsun sınıfı geçememek meselesi.

Bu program çok yüklü olarak tesbit edilmişti, ve talebe başka dersleri büsbütün ihmal etmek şartıyla gene Fransız muallimlerini memnun edemiyordu. Sınıfı geçebilmek için aynı muallimler bir çok talebeye yüksek ücretle evlerde hususî ders vermek ticaretini bulmuşlardı.

MAARİF MÜFETTİŞİ P. BAZANTİ: Bütün bu yolsuzlukların başında Bazanti olduğu için bu izahları onun Hatay kültürüne nekadar bahaliye mal olduğunu göstermek üzere tesbit ediyoruz.

Bu adam son yıllarda Hatay'ın mücadele hayatına da karışarak üzerimizde acı tesirler

bırakmıştır. zamanında talebe ve öğretmenler arasına jurnalılık yayıldı. Sancak maarifini tamamen eline alan Bazanti bütün mektepleri teftiş hakkını da kazanmış ve bu vesile ile yalnız liseye değil en küçük köy mekteplerine bile müstemlekecilik zihniyetinin çirkin akidelerini bulaştırabilmiştir. O halde ki : Sınıf geçmek isteyen bir talebe, terfi ve terakkiyi arzu eden bir öğretmen mutlak surette Bazantinin keyfine göre hareket etmek mecburiyetinde idi ve onun vereceği direktif dahilinde yürüyecekti. Bu direktifin tek manası vardı o da : anasır arası tefrikasını ateşlemek, Türklüğe aykırı bir yol tutmak!

Bazanti o tiplerdendir ki lise kâtibinin mezhebini değiştirmiş ve eski bir Ortodoks çocuğu olan bir adamı Katolik yaptırttıktan sonra bu zavallı adamın maaşına aile tavizi namı altında on lira zammetmiştir.

Esasen maarif bütçesi onun tarafından hazırlanıyor ve onun emriyle sarfediliyordu. İsteddiği yerde mektep açmak, istediği yerde kapatmak muallimleri arzusuna göre kullanmak maarif idaresinin resmî haysiyetiyle istihfaf etmek Bazanti'nin artık hoş görülen bir şiarı olmuştu.

Her ay Maariften aldığı 472 lira maaştan başka bu bütçenin harcırah, teftiş, levazım, mübayaat, mahrukat, tamir ve inşaat fasıllarından da yakıştırabildiği kadar para çekiyordu.

Bazanti Sancak'ta kaldığı müddet zarfında hep kendi menfaatını düşünerek tahsilini de yine

Sancak maarifi hesabına ikmâl etmek yolunu bulmuş, Nansi Ulum Fakültesinden Lisans'ını almıştır. Sonra Hatay maarifine dair ve yüzde seksenini lise muallimlerine yazdırdığı bir raporu tez halinde Sorbon'da müdafaa ederek doktorluk payesini de kazandı. Bu tez'in tab ve neşri ta en küçük grafiklerine varıncaya kadar maarif bütçesinden ödenmiştir. Bizanti'nin Paris'e gidip gelme masraflarının da gene Maarif Lütçesi harcırah faslından verildiğini ilâveye lüzum görmüyoruz.

İşte bu zatın Hatay'daki hizmet ve hatıralarının hulâsası bundan ibarettir,

GOMBER VE MOVATİ : Diğer Fransız Muallimlere gelince :

Bunların ellerinde yalnız bir iptidai tahsili sertifikasından başka bilgi vesikaları olmadığını yukarıda yazmıştık. Her ikisi de çalışarak hiç olmazsa bakalorya imtihanına hazırlanmak için her sene lisede ayrı ayrı dersler okutmak istedilerse de bir türlü öğrenmeleri nasıp olmadı. Ve tabii okuttukları dersler heder oldu. Bunlardan Muvatî üç senede Türk talebesine fransızca olarak İslam tarihi dersi vermek suretiyle Hatay maarif hayatında işitilmemiş bir garabet hatırası bıraktı.

Arap isimlerini yanlış öğretmek, vakaları misyonerlerin hazırladıkları kitaplardan takib ederek peygamberin hayatı ve alelumum islâm tarihini hakkında hakikata muhalif malûmat ver-

mek gibi her biri bir dedikodu mevzuu teşkil eden bu hal son senelere kadar devam ettiği halde vaziyetin tashih veya tamirine bile lüzum görülmedi.

Bu zat aynı zamanda Bazanti'ye vekâleten ilk mekreplerin teftişi vazifesini de üzerine almıştı. Ömründe Pedagojiye dair bir mekale bile okumadığını itirafla gurur duyan Movati'nin müfettişlik hayatı tam beş sene devam etmiştir. 1937 senesi içinde lisenin bir sınıfına ertesi gün ezberlenmek şartıyla 76 beytlik bir manzume vermiş ve çocuklar buna muktedir olamadıklarını bir gün sonra söyleyince aynı manzumenin ertesi güne kadar 76 kere yazılmasını ve yazmayanların sınıfa alınmayacağını ihtar etmiştir. Şayanı hayrettir ki bu cezanın tatbik edilmesi için günlerce bu mesele ile uğraşıldı.

Bu hadise Movati'nin nasıl bir muallim olduğunun izaha yarayan karakteristik misallerden birisidir.

Her iki muallim aldıkları 200 ve 250 lira maaşdan başka bir geçim yolu daha bulmuşlardı o da talebenin mühim bir kısmını ikmal imtihanına bırakmak ve bu suretle yazın veya ertesi sene onlara yüksek ücretle hususî dersler vermek.

Talebe sınıfı geçebilmek için bu hususî derisi memnuniyetle kabul ediyordu. Ve ettiği istifadeye değil verdiği paraya göre sınıfı atlamağa muvaffak oluyordu.

Diğer Muallim Gomer'in fazla olarak çok geniş bir mantalitesi vardı, Hem cahil ve hem de tenbeldi. Yaşadığı Manastırdan zaten bu sebeplerden dolayı uzaklaştırılmıştı. Onun bu durumu on sene Antakya lisesinde hiç bilmediği ve öğretmediği her çeşit ulumu okutmasına bir mani teşkil etmedi.

Bu Fransız muallimler ancak bu yıl başında Vekâletin maaşlarını yüz liraya indirmesi üzerine Hataydan ayrılmışlardır. Bazantı ise daha kurnaz davranarak yeni rejmin başlamasını müteakib istifa ederek savuşmuş ve oturduğu maarife ait binanın kirasını vermediği gibi bütün maarif sicil ve kuyudatını da beraberinde alıp gitmiştir.

MADAM VUYU : Dördüncü bir Fransız muallimi de Madam Vuyyu idi. Bu kadının kız orta okulu direktristliğini üzerine almasına rağmen mekteple kültürle alâkası hemen hisedilmiştir. Yalnız kız çocuklarını fantaziye alıştırmıştır. Madam vuyyu başlangıçta Franéizca okutuyordu. Bu vazifeden pek çabuk bıktı. Yerini vekâletle idare ettirdi. Kendisi daha ziyade Halep'te, İskenderun'da vakit geçiriyordu. Son iki senedenberi de büyük bir rahatsızlık atlatarak mektebi büsbütün ihmal etmişti.

Bununla beraber maaşlarını ve harcırahını yeni rejime kadar muntazaman almıştır. Millî Hükûmet kız orta okulunu liseye kalbetmiş ve Madam Vuyyu'nun vazifesine son vermiştir.

LİSENİN TALİM VE TERBİYE HEYETİ :

Antakya Lisesinin diğer talim ve terbiye heyeti de Fransız muallimlerin, ve talebenin garib bir vaziyetin bir başka tipde örneği olabiliyordu. Bu heyet içinde en yüksek Avrupa Darulfununlarını bitirenlerden tutunuz da eîinde orta tahsil tastiknamesi olmayanlar da vardı. Mutahassıs olarak getirilen Fransız muallimlerinin bu çeşit sertifikasızlar arasında bulunduğunu yukarıda söylemiştik. Diğer muallimlerinde her birisi bir taraftan toplanmış, görgü, bilgi ve nihayet kültür kabiliyetleri büsbütün farklı insanlardı. Türk Kürt, Çerkez, Eti, Ermeni Rum, Arab, ve hatta Gildani ırklarından seçilmiş acayib bir halita ?

Öğretmenler salonu küçük mikyasta Akvam Cemiyeti sarayı koridorlarına benzemişti. Bu kadar karışık bir talim heyeti elinde yetişen talebeden ne beklenebilirdi. Bununla beraber Türk gençliği cinsine has bir şuurla vaziyeti kavramış ve bütün bu karışıklığın kendisini iğfale matuf bir siyaset olduğunu sezerek kültürel durumunu islahaya çalışmıştır.

Bu gençler, kendilerine telkinler yapılmadığı halde Manda idaresinin bir kasdı mahsusla lise-de ikaina çalıştığı karakersizliği pek alâ tanıdılar ve şahsî teşebbüslerle zaman zaman vukua getirilmek istenilen hadiselere bile mani oldular.

Tehlike karşısında şuurlaşan hareketlerin bilhassa mücadele yıllarında Türk gençliğinde taazzuv eden tezahuratı tetkike deger ruhî meselelerden birisidir.

Bu noktaya dair ileride bazı izahlarca bulunulacaktır.

TALEBE KAYIT VE KABULÜ : Liseye talebe kayıt ve kabulü meselesinde de meşum bir zihniyet hakimdi; O da diploma alacakların sayısını ondan yukarı çıkarmamak ve Türklerdeki yüksek tahsil hevesini kırabilmek.

Manda idaresi bunu sonuna kadar düstur halinde tatbik edebildi. Nasıki 1922 senesinde Antakya İdadisinde hepsi Türk olmak üzere 125 talebe vardı 1924 de bu rakam 160 a fırlamıştı. Bir sene sonra İdadiye 14 Eti Türkile 9 Hıristiyan gencinin kaydedildiği görünülce bunları Türklerden ayırmak için hemen bir arap şubesi açılmış ve o günden itibaren Türk kısmı talebesi gittikçe azaltılarak arap kısmı talebe yekûnu artırılmıştır.

1935 senesinde talebe durumu şöyle idi :

Türk şubesinde 109 a tenezzül eden talebe mikdarına mukabil arap şubesi talebesi 69 a fırlamıştır. Borsa oyununa benzeyen bu iniş ve çıkış temamiyle siyasi idi Meselâ geçen sene Hatay meslesinin girdiği buhranlı devre üzerine lisede Türk talebenin artırılmasına lüzum görülmüş ve ilk okullardan o sene fazla talebe çıkarılmıştır. bu talebenin hepsi de liseye muracaat ettirildi ve ilk küçük sınıfta müthiş bir bir izdiham başladı. Daha tuhafı şu ki bu sınıftaki talebede alâ ve alyülalâ olarak iki şubeye ayrılmış ve siyasi vaziyetin alacağı şekle göre muamele

yapılmak üzere alâ dereceliler için (muvakkat kayıt usulü) çıkarılmıştır. Buhran Türkiye lehine inkişaf edince alâ ile aliyülalâr bir birine karıştı ve müsyü Bazantı de o hafta için Türk dostu oldu. Bu talim ve terbiyecilik değil bir nevi Kültür alış verişi idi.

KİTAP MESELESİ : Türk okullarının kitap ihtiyacı da yılın durumuna göre değişiyordu ; Mandater Hükûmetin Türkiye'ye karşı huluskâr görünmek istediği senelerde ilk okullara İstanbul'dan bazı kitap ismarlanmasına müsamaha ediliyor fakat vaziyetin az çok bulandığı vakıtlarda bu müsamaha geri alınıyordu. Hele çocukların Türkçe kıraat kitaplarında Millî duyguları uyandıracak hikâyeler, Şiirler, bulunmamasına dikkat edilmek bir iş olmuştu. Hatay Millî Hükûmetinin teşekkülünden biraz evvel Suriye'ye savuşan bir lise öğretmeni (Memduh Selim) en ziyade bunları sansör etmek vazifesiyle mükellefti. Bu yüzden dört sene evvel büyük bir rezalet de ortaya çıkarak adeta siyasî bir hadiseye sebebiyet verdi; Kıraat kitaplarından Ebedî Halâskârın resimleri yırtılarak çıkarılmış ve çocuklara bu resimsiz kitaplar dağıtılmıştı. Vakadan ürken öğretmenler artık kitap getirmekten büsbütün vaz geçmişler ve çocukları not usulüne alıştırmak zarurâtında kalmışlardı.

Bu çirkin duruma bir son verebilmek niyetiyle Sancak maarifi yeni bir çare buldu, o da: Sancığa mahsus kitap yazdırmak ? Birkaç ay içinde hiç bir usul ve talime uymayan ve yalnız

Manda İdaresini memnun eden coğrafya, tarih, kiraat gibi bir takım küçük risaleler bastırıldı. Bu risalelerin sıkı bir teftiştten geçtiğini ve yazanların manda zihniyeti.e uygun davrandıkları için para ile mükâfatlandırıldıklarını işarete lüzum görmüyoruz. İşte beş yılda Hatay çocukları bu kitabçıklarla avutulmuştur.

Antakya lisesinin kitap ihtiyacına gelince: bu doğrudan doğruya Paris'e ismarlanmakta ve dolgunca bi kârla talebeye satılmakta idi. Lisenin ders programı, Millî kültüre teallük eden bahisler hariç tutulmak şartıyla Fransa liseleri programından alınmıştı. Buna Suriye'nin kendi hususi nohtainazarı da eklenerek meydana çıkan bu proğsam her bakımdan Hatay için bir kültür inhitatına sebep olmuştur.

OKULLARDA TERBİYE VE DİSİPLİN : Bütün okulları en çok perişan eden âmillerin başında bu kâsdî olarak ika olunan nizam ve intizam-sızlık politikası gelir. Manda idaresi yerli Hükûmetin vakar ve haysiyetini bililtizam kırarken Maarif dairesini, bilhassa göz önünde tutmuş ve şefinden kapuculara kadar hepsini kendi mümes-silin'in iradesine zebun eden bir metod takip etmiştir.

Bu suretle 1933 ten sonra Lise müdürlüğü de ortadan kaldırıldı, ve bütün okullar kayitsiz, şartsız ta yeni rejimin teşekkülüne kadar Müfettiş Bazanti'nin emri altına verildi. Bu yüzden mektepler başsız, disiplinsiz bir anarşı ocağı ol-

du Hele son senelerde liseliler adeta müsellaah olarak geziyorlardı, Hataylıları etnik varlıklara ayıran ve aralarına rekabet sokan manda politikası yavaş yavaş genç dimağlarda ihtilâller yapmağa başlamış ve vatan çocukları defalarca lise binası içinde boğuşarak, bıçak yaraları almışlardı.

Buna cesaret edenler cezalandırılmadı, hocalara saldıranlar hoş görüldü, mekteb idaresini tanımayanlar taltif edildi. nihayet öyle günler gelip çattı ki artık mektebe devam edip etmemek, derse girip girmemek öğretmeni kovup kovmamak talebenin keyfine kalmıştı. Bütün bu yolsuzluların Türklük aleyhine bir kasdimahsusla mürettep olarak cezasız bırakıldığını sezen bir kısım Türk talebeleri lisede kendi aralarında bir disiplin heyeti teşkil ettiler. ve arkadaşlarına vaziyetin nezaketini anlattılar.

Talim ve terbiye anarşisinin kız mekteplerini ve hatta ilk okulları da istilâ ettiğini eklerken bu müesseselerde de tahaddüs eden çirkin vakaları hatırlamağa artık lüzum görmüyoruz. Yalnız şunu söyleyelimki bütün bu hadiseler Manda memurlarının genç dimağları anarşiye sevkeden metotlu politikasının zaruretları idi ve hepsi de kasdan ört bas edilmiş ve icabında tekerürünü temin için cezasız bırakılmıştır.

İşte biz Hatay maarifini bu çok hazin rühi haletler ve bu anarşi içinde bulduk.

BÜTÇE MESELESİ : Manda idaresinin kül-

tür bütçesi hakkında da bazı önemli noktaları tebarüz ettirmeği lüzumlu görmekteyiz. Bu bütçe halkın parasının nasıl heder edildiğini gösteren emsalsiz bir vesikadır.

1921 yılında, yani Mendanın artık serbestçe harekete geçmeğe başladığı zaman maarif bütçesi 41,000 lira olarak tesbit edilmişti. İki sene sonra bu rakam 23,000 liraya indirildi. Sonra yeni bir istismar programıyla yavaş yavaş yükseltilerek 1929'de 57,000 ve beş sene sonra da (103,000 liraya kadar çıkarılmıştır. Bunu takip eden yıllarda hafif bir düşüş varsa da geçen seneki bürçede maarife (120,000) lira tahsis edilmişti.

Sancağın umûm varidatının onda birini teşkil eden bu dolgun bütçeye rağmen hiç bir köyde tek bir okul binası yaptırılmamış ve bilhassa Türk unsuruna mensup ve 6-14 yaş arasında yani tam tahsil çağında bulunan (21) bin çocuktan yalnız (260) ü okumak öğrenebilmiştir. Bu hali diğer unsurlara mensub çocukların kültürel durumuyla mukayese edince facia büsbütün tebarüz ediyor. Türk çocukları bu feci vaziyette bulunurken Ermenilerin tahsil devresinde bulunan (3800) çocuğundan (2873) ü, Rum Ostodokslarının (1909) çocuğundan (1181) i, Katoliklerin (1272) çocuğunda (826) sı, Protestanların 244 çocuğundan (216) sı ve yahuddi vatandaşların da (79) çocuğundan (57) si muntazaman mekteplere devam ediyorlardı. Hatta Eti türkleri büyük bir ek-

seriyetie eskidenberi köylerde ve dağlık bir halde bahçelerde otururken çocuklarının tahsil vaziyeti şehirli Türklerden daha ileri götürülmüştür. Yani (12,000) çocuktan (1500) ü okuyup yazmak öğrenmiş ve açılan mekteplere devam etmiştir.

Şunu da ayrıca ekleyelim ki Hataylı hiristiyancı çocukları misyonerler tarafından da ayrıca himaye görerek okutulmuşlar ve yüzde nisbetiyle Türk ve Eti çocuklarıyla ölçülemeyecek derecede bir fark göstermişlerdir. Bugün hiristiyancı çocuklarının yüzde 75-80 i okuyup yazmak biliyorlar halbuki Türk çocuklarının durumu bu rakamın tamamen zıttıdır; yani ancak yüzde 10 nisbetinde okuyabilmişlerdir.

Bu rakamlar maarif bütçesinin nerelere sarfedildiğini göstermeğe kâfidir fikrindeyiz.

Bundan başka bütçenin yirmi bin lirası dört Fransız muallimle bir Fransız müze müdürünün senelikleri karşılığına tahsis edilmişti İki bin liradan fazlası taviz namı altında Ecnebi Mekteplere dağıtılıyordu, 8640 lira köylerde Fransızca okutan 12 hiristiyancı muallime verilmekte idi, 4 bin lira Fransız müfettiş emrinde kitap, levazım, harcırah ve saire karşılığı olarak tutuluyordu, mütebâki para da hiristiyancı muallimlerin maaşları nisbeten daha kabarık olarak muallim maaşına tahsis edilmişti.

Hulasa 120 bin liralık bütçeden Türk köy mekteplerine on bin lira bile sarfedilmemiştir.

Bu seneye gelinceye kadar hiç bir Türk köyüne ve hatta belli başlı kasabalara bile tek okul binası yaptırılmadı. Yalnız Antakyada ihtiyaca cevap veremeyen ve inşaatı noksan bırakılan bir bina vücuda getirildi.

Bazı Türk köyleri kendiliklerinden derme çatma iane ile bir kaç okul binası yapabilmişlerse de bunlar da plânsız, tertibatsız olarak rastgele kurulmuş adı damlardır. Hele Antakya gibi kırk bine yakın nüfusu bulunan bir şehirde mektepler bütün manda devamınca kiralık evlerde barına bildiler.

O devirden bize yalnız bir lise binası intikal etmiş bulunuyor.. 22 bin lira sarfiyle yapıldığı söylenen bu müessesede ihtiyace kâfi değildir. Ve degerinin 10 bin lira bile olmadığı yedi yıldır tekrarlanan bir dedi kodu mevzu olmuştur.

ALTINCI LÖLÜM

MANDA İDARESİ ALTINDA

Ecnebi Mekteplerinin İnkişafı

Hepsi de Ecnebi misyonerler tarafından idare edilen bu mekteplerin mazisi hakkında yukarıda kâfi derecede izahat verilmişti.

Cihan harbinde kâmilen kapatılan bu mektepler sulhu müteakip Fransız mandası Hatay'da teessüs ettikten sonra birer birer ve daha modern bir şekilde yeniden açılmıştır. Hükümet bunların küşadına azamî yardımda bulundu ve bazılarına arazi bile verdi.

Kaposen papasları Antakyada, Lazaristler Kırıkhaında, Frerler İskenderun'da, Senjozef sörleri İskenderun ve Antakyada Perkarem İtalyan müessesesi İskenderun'da, Doktor Lepsiyos'un kurduğu Alman şark misyoner şirketi Kesab'da ve İngiliz misyonerleri de Süveydiye, Antakya ve İskenderun'da yeni ve muazzem binalar yaparak işe koyuldular.

Bu Ecnebi mekteplerinde takibedilen usul

ve istihdaf olunan gaye Osmanlı Hükümetinin son günlerinde Türkiye'de mebzulen bulunan papas mekteplerinin aynı idi. Bunlar Sancak maarif idaresiyle münasebete girmeğe lüzum görmezler, mekteplerinde mahallî hükümetin resmî diline aslâ yer vermezler ve Maarif otoritesi müfettişlerini mekteplerine ayak bastırmazlardı.

Eskiden Hatayda bulunan ve Türkçe konuşmayan Hataylıların çocuklarına inhisar eder gibi olan bu müesseselerde Fransız işgalinden sonra Türkçe konuşan Hataylı Türk çocuklarına da rast gelinmeğe başladı. Bunun sebebi basit idi : Fransız işgalini müteakip her kesde ve hattâ Türkçe konuşan Hataylılarda bile Fransız diline karşı bir heves ve teccüss başlanmış ve bir çok insanlar fransızca öğrenmeğe teşebbüs etmişlerdi. Bu hevesi ifrat dereceye vardiyan aileler artık çocuklarını bu gibi müesseselere göndermekte bir beis görmüyorlardı. Maamafih bunların adedi hiç bir vakit yüzde biri geçmemiştir.

1935 senesi istatistikına göre bu müesseselerde okuyan talebenin yekûnu (2432) ye çıkmıştı. Bunların arasında yalnız 113 müslüman bulunuyordu, bunun da yarısından fazlası Etil Türklerinin çocuklarıydı.

Mütebaki rakam hiristiyan çocuklarına aittir; bu da Hatayda ve tahsil çağında bulunan gayri müslim talebenin yüzde 83 ü raddesindedir. Bu çocuklar o ecnebi mekteplerde türkçe öğrenemediler. Halbuki hepsinin ailesi türkçe konuşuyordu.

Yeni nesil Hatayın umumî ve resmî dilinden bu suretle mahrum kaldılarsa kabahat tabîî çocukların ve çocuk babalarının degildir, hatta misyonerleri de mazur görmek doğru bir mantık olur. Buna sebep olan Manda idaresi ve bu idareye tabasbusla vakit geçiren yerli hükûmettir.

Misyonerler vaziyetten istifade etmiş ve Hataylı çocuklara Türk dilini öğretmemek fırsatını kazanmışlardır. Mücadele yıllarında bunun acı neticelerini çok pahalya malolan misâllerle gördük. Bereket versin vatandaşlar şuurlarını büsbütün kaybetmediler ve yirmi yıldır ekilen tohum istenilen kanlı meyvayı vermedi.

Bu sene aynı Ecnebi mekteplerde 1915 Hataylı çocuk okumaktadır. 1935 yılına nisbetle (500) noksan var. Fakat çocuklar bugün gene aynı mekteplerde Türkçe dersi alıyorlar ve itiraf edelim ki Hatayın bu çok eski kültür ve resmî dilini büyük bir arzu ile öğrenmektedirler,

Misyonerler de mekteplerine türkçeyi hükûmetin teklifi vukubulmadan idhal etmişler ve ciddiyetle öğretmek fırsatını göstermişlerdir.

Bu izah Türk dilinin nasıl bir tesir altında yirmi senedir Hatay'da ihmal olunduğunu pek açık bir surette anlatmaga kâfidir sanıyoruz.

YEDİNCİ BÖLÜM

MANDA İDARESİ ALTINDA Ekalliyetler Mekteplerinin inkişafı

Manda İdaresi Sancak'ta teessüs ettikten sonra her unsura kendi öz dilini öğretmek siyasetini takibe başladı. Halbuki Hatay'da yaşayan her fert evvelce belli başlı dil olarak Türkçeyi biliyor ve bu dille konuşup görüşüyordu.

Müstemlekecilik politikasının ruhunu teşkil eden (yutmak için parçalamak) prensibiyle harekete geçen Manda idaresi, her unsura kendi dilini ve tarihini öğretmek emeline düştü. ve ilk önce yerli ve muhacir Ermeniler için resmî ve hüsusi mektepler açtı.

ERMENİ MEKTEPLERİ : Bu mekteplerin adedi on seneye varmadan kırka ulaştı. Bu mekteplerde tahsil temamiyle Ermenice yapılıyor ve yardımcı dil olarak da Fransızca veya Arapça öğretiliyordu. Halbuki Ermenilerin yüzde doksanının ana dili Türkçe idi. Buna rağmen mekteplerde Türkçeye yer verilmedi. Fakat poletikacı öğretmenler vasiyatiyle Türklük aleyhinde hudut-

suz propağanda yaptırıldı.

Bu mekteplere devam eden çocukların ye-kûnu on beş sene içinde 2763 e kadar yüksel-miştir. Geride kalan pekaz bir kısım da misyö-nerlerin tâlim ve terbiyesine verilmiş ve Ermeni ge-açlığı temamiyle yurda yabancı bir zihniyet içinde hazırlanmıştır Hatayın Anavatana kav-uşması üzerine Ermenilerin aramızdan çekilip gitmelerinde bu terbiyenin tesiri pek açık göze çarpmaktadır.

ETİ MEKTEPLERİ : Manda idaresi Hatay' da en ziyade Eti Türklerini, Türklerden uzaklaş-tırmak poletikasına önem vererek çalıştı, ve bun-ların arasına bir Araplık fikri sokmak niyetiyle bir çok mektepler açtı. Bu mekteplerin adedi yeni rejim arafesinde yirmiyi geçmişti. Bu mek-teplerde tahsil temamiyle Arapça veya fransızca yapılıyordu, Türkçe yardımcı dil halinde bile bu müesseselere girmede.

Tayin edilen muallimler hep şoven Arap gençleri idi, ve mühim bir kısmı Suriye'den gel-miştir. Bu öğretmenler Etileri Türkler aleyhinde kışkırtmak ve Araplaştırmak için ne mümkünse yaptılar.

Şurası şayanı kayittirki Manda idaresi Eti'ler için yirmi mektep açmışken sayısı yirmi bine yaklaşan Arap Sünniler için ancak iki ilkokul açılmasına müsaade etmiştir. Bunun sebebini biz izah edelim : Arap Sünniler kendilerini hiç bir vakit Türk ekseriyetinden ayrı görmediler ve

görmek istemediler.

Manda idaresinin onları Türklerden ayırmak için yaptığı bütün teşebbüsler neticesiz kalmış, bu zavallı vatandaşlarda, bu idarenin işte bu yüzden iltifatına mazhar olamamışlardır.

ÇERKESLER İÇİN NE DÜŞÜNDÜLER ;

Manda idaresi bir aralık Hataylı Çerkes kardaşlarımızı da Türk camiasından ayırmağa çalışarak ayrı mektepler açmak istemişse de muvaffak olmamıştır. Mufettiş Bazantı, matbu bir raporunda bu noktayı şöyle anlatmaktadır.

« Osmanlı Hükümetinin bütün dikkatlerine rağmen Türkler arasında olduğu gibi tâlim ve tedris meselesi Çerkeslerde de birinci derecede bir meşguliyet sırasında sayılmıyordu.

(Les ecoles coraniques) mahalle mektepleri dinî akidelerin esaslarını öğretmekte devam ediyorlar ve çerkesçe halk arasında daima kullanıldığı halde sancağın çerkes topluluğu olan hiç bir yerinde çerkes dilini öğretmek için hiç bir mektep mevcut değildi.

Mandanın teessüsündenberi bu yolda hiç bir muracaat yapılmadı, o derecedeki belli başlı iki Çerkes muhiti olan Reyhaniye ve Yenişehir'de Çerkes çocukları tahsillerini hala Türk diliyle yapmaktadırlar. Fakat Kınaytara havalisinde vaziyet böyle değildir, Orada Çerkesler muracaat ederek Suriye Hükümetinden kendi dilleriyle tedrisatta bulunulması müsaadesine mazhar

olmuşlardır. Bu cümle ile Bazantının ne demek istediğini izaha lüzüm görmüyoruz.

ORTODOKS VE KATOLİK AZLIKLARI :

Nüfus dairelerinin resmi istatistiklerine göre Hafayda 12,245 Orthodoks ve 2 bin kadarda Katolik vardır. Bunlardan ortodoksların biri kız ve biri erkek çocuklarına ait Antakyada iki ve Süveydiye'de bir ilk okulları bulunuyordu. Bu okullar Cihan harbinden evvel mevcuttu. Ve yerli halkın yardımından ziyade Rus çarlığının muavenetiyle yaşıyordu.

Katoliklerin kendilerine mahsus mektepleri yoktu. Ve bu gün de yoktur. Bu camaat çocuklarını Fransız misyonerlerinin açtıkları mekteplerde okutturmaktadırlar.

Osmanlı Hükûmeti zamanında bu akaliyetler Arapça kadar Türkçe de biliyor ve konuşuyorlardı. Manda idaresi teessus ettikten sonra yeni nesle türkçe öğretilmedi ve mekteplerde türk diline yer verilmedi.

Bundaki maksat pek açık olduğu için daha fazla izaha lüzüm görmüyoruz.

PROTESTAN VE YAHUDİLER: Sancak'ta yekûnu bini geçmeyen protistan ve yahudi de vardır. Bunların da evveldenberi mektepleri yoktu.

Protestanlar ekseriyetle İngiliz mekteplerinde okuyorlar Yahudilerde gene misyoner mekteplerinde çocuklarını tahsil attiriyorlardı. Bu tarzı terbiye Manda idaresi kültür siyasetine pek uy-

gun düştüğü için bu küçük camaatlara da ayrı mektepler açılmadı.

Ancak geçen sene Yahudiler kendilerine mahsus bir ilk okul tesis etmişler ve Türkçe tedrisata başlamışlardır. Diğer camaatler de geçen senedenberi çocuklarına türkçe okutmak fırsatını kazanmış oldular.

Bu gün resmî ve hususî, yerli ve ecnebî bütün mekteplerde Türkçe öğretilmekte ve kültür birliğine doğru ilk adım atılmış bulunmaktadır.

HATAY DEVLETİ İDARESİNDE KÜLTÜR HAYATIMIZ.

Bu Devrenin yalnız bir tedaris yılı vardır. Uzyup gitmemesi Hatay'lılar için en büyük bir saadet oldu. Bu kısa zaman içinde her ne kadar farklı bir şey yapılamamışsa da Anavatan'dan gönderilen Hatay'lı maarif elemanlarıyla kültür kadrosu bir dereceye kadar zenginleşti, ve bir kaç mektep daha açıldı. Bunlardan Antakya şehrinde zaten mevcûd olan ilk okullara iki dâne daha eklenmiş ve kız orta okulunun adı liseye çevrilmiştir.

Kaza merkezlerinde de orta okul teşkilâtına başlanmış ve mevcûd okullara birer sınıf ilâve olunmuştur. Bu devrenin en mütebariz noktası Erkek lisesi Talebe yekûnunun bir misli artmasıdır. Bazı İlk okullarda da göze çarpan bir heyecan ve kalkınma hamleleri görüldü.

Eğer maarif kadrosu daha çabuk hazırlana bilse ve bütün tedaris yılınca devam eden tayin ve nakil muamelelerine vaktında bir son verilmiş olsaydı; randıman itibariyle de çok feyizli bir neticeye varılmak mümkün olacaktı. Bununla beraber manda idaresinin sona ermesinden doğan milli heyecan ve şuurla Hatay'da umûmî bir maarif varlığı gözden kaçmamaktadır.

İçindekiler

Ön söz 6 - 10

Birinci bölüm :

Hatay'da Manda idaresinden evvel. kültür hayatı ve umûmî karakterleri. 11 - 20

İkinci bölüm :

Hatay'da ecnebi mektepler ve umûmî karakterleri. 21 - 27

Üçüncü bölüm :

Manda idaresi esnasında maarif siyaseti ve Hatay kültür hayatında inhitat 28 - 33

Dördüncü bölüm :

Hatay Laik mekteplerinin Fransız işğali altında durumu 34 - 40

Beşinci bölüm :

Fransız mandası altında kültür siyasetinin içyüzü. 41 - 64

Altıncı bölüm :

Manda idaresi altında ecnebi mekteplerin inkişafı 65 - 67

Yedinci bölüm :

Manda idaresi altınca Ekaliyet mekteplerinin inkişafı. 66 - 72

Hatay devleti idaresinde kültür hayatımız 73

[The page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document.]

03SA 7982

ULB Halle

3/1

000 174 53X

50

Flatt : 30 Kurus